

Rıfat Ilgaz

B Ü T Ü N E S E R L E R İ

Sarı Yazma

ROMAN

BİR

Beni «Turistik Otel»e Yenigün gazetesinin sahibi Kemal Çukurkavaklı bırakmıştı, özel arabasıyla. Arabanın bagajı da, içi de kendi kitaplarımla tıklım tıklımdı. Giysilerimle, notlarımı içine alan iki küçük bavul, kitap paketleri arasında görünmez olmuştu.

Cide'ye, bu doğduğum memlekete yıllardan sonra dönüşümü, otelin Karadeniz'e bakan lokantasında kutluoyorduk. Kemal, elindeki rakı bardağını kaldırırken:

«Hoca!» dedi, «Cide, gerçekten güzel bir yer! Tam dinlenilecek bir kıyı... Ama gene de kuşkuluyum, burda kışı geçirebileceğinden!»

Bardağını dikerken bile gözleri bendeydi, bu kuşkusunu onaylamamı beklermiş gibi...

«Yalnız kışı değil...» dedim, «Geriye kalan bütün yıllarımı...»

O, kuşkusuna nedenler ararken:

«Sonra...» dedim, «Ben buraya dinlenmeye de gelmedim... Başlayıp bir türlü bitiremediğim, düşünüp başlayamadığım çok konularım var işleyecek.»

Belki dinlenmek, son ayların yorgunluğunu çıkarmak da vardı düşündüklerimin içinde. Gerçekten çok yorulmuştum. Bir karğaşa, bir tedirginlik kaynağı olduğunu anladığım evimden kaçmıştım. Bütün bu kalabalığın benimle hiçbir yakınlığı kalmadığını, bu evim dediğim yerde öksürüklü, aksırıklı yaşlı bir sığıntıdan

başka bir şey olmadığını anlamıştım. Üst üste gelen hırlaşmaların uyandırdığı sinirlilikle kapıyı çekip çıkmıştım. Cebimde basın kartım olmasa, Küçükçekmece'den yirmi kilometre çeken Aksaray'a zor ulaşabilecektim. Geceyi bir arkadaşın evinde geçirmiş, ertesi gün bir kitabımdan senaryo çıkarma hakkını satın alan sinema patronunun yazıhanesine uğramak zorunda kalmıştım. Dağınık işlerimi bir düzene koymak için bir ay şurda burda gecelemem, şununla bununla türlü sorunlar üzerinde tartışmam, yakın arkadaşların uzlaştırma çabalarını atlatmak için direnmem, kendimi daha da haklı görmem için içip içip kendimle hesaplaşmam, yazacak, düşünecek, giderek gazete okuyacak güç bırakmamıştı bende. Yazmadan, okumadan yaşamamın hiçbir anlamı yoktu. On beş yaşımdan beri durmadan yazıyordum. Elim durdu mu, ancak değirmen taşlarının gürültüsünü işitmekle mutlu olabilen değirmenciden hiçbir ayrıcalığım olmadığını anlıyordum. Bu taşlar ne pahasına olursa olsun dönmeliydi. Tek işlevim buydu benim. Yazdıklarımı okuyan, sahnede, beyazperdede izleyen, okurken izlerken mutlu olan yüzlerce kişi vardı. Daha doğrusu var olduğuna inanmaya başlamıştım artık. Böyle olmadığını alıştıramazdım bu yaştan sonra kendimi. Ben aldansam bile kitapçılar, gazeteciler, okurlar aldanmazdı.

Halûk Yetiş'in oğlunun düğününde rastladığım Oğuz Akkan, yeni bir kitap istemişti benden. Küçükçekmece'deki evde bu kitabın bir tek satırını bile yazamazdım. Göl kıyısındaki ev yalnız anlamını değil, işlevini de yitirmişti artık. Düpedüz bir geçimsizlik miydi, tedirginliğimin nedeni? Sevgiden mi, sevgisizlikten mi, geçim darlığından mı geliyordu bu geçimsizlik?

Birbirimizde ne aramış, ne bulmuştuk? İşin en tuhaf yanı, bu kez sadece bir emekli çalışması, bir işçi dinlenmesi aramıştım bu birleşmede. Yaşamın gerektirdiği, başımı dinleme isteği... Bu dinginlik içinde gene de boş durmamak, üzerime düşen işi yapıp, her şeyden önce bu dinlenmeyi sürdürecektir olanakları sağlamak...

Şu anda, masa başında bile düşündüğüm bu. Geride bırak-

tıklarımın da rahatını sağlamak... En azdan yaşayışlarında yeni bunalımların doğmasını önlemek...

«Hadi Hoca!» dedi Kemal, «Kaldır şu bardağını!»

Kaldırdım ister istemez. Ama yutamıyordum ağızımda birikenleri. Karadeniz'in koyulaşmaya yüz tutan maviliği, sınırlarımı yatıştıran suskunluğu, yeni bir yaşayışın eşiğini atlama coşkusu, hiçbir şey rakı içme isteği yaratmıyordu bende. Yaşama yorgunluğu muydu bu? Söz veriyorum kendi kendime, yarından tezi yok bırakacağım rakıyı... Yerine göre beni dinlendiren, yerine göre içimi açan, çoşturan içkiden de soğuyacakmışım demek! Yoksa bu yaşamaktan da soğumak anlamına gelmesin? Hiç sanmam. Yaşamamanın nedeni, bence yazmak, boş durmamak olduğuna göre, içimde güçlü bir yazma coşkusu varken, niçin yaşamaktan soğuma olsun bu? Arkadaşımın keyfini kaçırmamak için sözünü etmiyorum, içimden geçenlerin. «Peki! Hadi, içelim!» diyorum.

«Odanı da gördüm.» diyor Kemal. «Balkonunda ne tatlı rakı içilir ya!.. Karadeniz'e baka baka...»

«İçilir... Neden içilmesin. Hele balık çıktığı günler!»

Ah çocukluğumdaki uskumrular... Barbunyalar... Lüferler, levrekler...

Cide, doğduğum eşsiz, benzersiz memleket... Ne iyi etmiş de anam beni bu cana yakın memlekette doğurmuş! Herşeyimi yitirdiğim günlerde Cide'nin, belleğimin duvarlarına yansıyan görünüşleriyle dirilir, yaşama gücümü tazelerdim. Çocukluğumun anılarıyla yetinirdim. Bahçe içindeki evimizin yalağına boşaltılan hediye balıkların düşleriyle giderirdim açlığımı. Şimdi köküne kıran girdiği söylenen uskumruların, barbunyaların, lüferlerin düşleriyle...

Babamın haftada iki gün kapısını açtığı tuz mağazası görünüyordu oturduğumuz yerden.

«İşte şurdan binerdik babamla sandala...» dedim. «Tuz almak için Cide iskelesine gelen sandalcılar kapışıldardı bizi. Ben hemen geçerdim dümene, kendimi Nemse vapurunu yöneten kaptan sanırdım.»

tek taş oynatılmasındı. Yalı dediğimiz bu kilometrelerce süren kumsalın bir yanından uzayıp giden bu beton yol da ne oluyordu. Sonra yalının en güzel yerine beğenisizce oturtulan kereste fabrikası... Eskiden oralarda kızaklar üzerine bodoslamaları, omurgalarıyla oturtulan mavnalar, kütük kayıkları, elinde keser kolları sıvalı ustalarca yapılırdı. Deniz kıyılarında mavili beyazlı, inceden kırmızı, sarı çizgili, balıklar kadar biçimli sandallar sıralanırdı, feleklerin üstünde. Biz çocuklar bir gün bile ayakkabı giymeden dört beş ay bu sandalların arasında koşar oynar, yüzdürülmelerine, çekilmelerine yardım eder, suların ısınmasını beklemeden yaşımıza göre donlu, donsuz, mayolu, mayosuz denize girer, köpekler gibi acıktığımız halde iki üç kilometre içerilerde kalan evlerimize gidip peynir ekmek yemeyi bile düşünmezdik. Bütün yaz tazılar gibi karınlarımız sırtımıza yapışırdı besinsizlikten. Derilerimiz sahtiyana, saçlarımız güneşte kavrula kavrula mısır püskülüne dönerdi. Okul açıldı mı merdiven altında dura dura kabuk kesilmiş eski ayakkabılarımızı ayağımıza geçirmeye çalışır, ıslatmadan giyemezdik. Giyse bile yeni nallanan taylar gibi tedirginleşir, gelir gider ayakkabılarımızı şadırvanın akarına tutardık.

İnebolu'dan gelip de yerleşen Hüseyin Çavuş'un evinde doğmuşum dediklerine bakılırsa. Yalıya en yakın evlerden biriymiş evimiz. Sonraları daha içerlek bir eve taşınmışız. Belki de Rus gemilerinin bombardımanından korkmuşuz. Cideliler nendense kediler gibi denizden ürkerler. Köyleri, kentleri deniz kıyısından uzaktır bu yüzden. Denizden iyilik yerine daha da çok kötülük görmüşlerdir yüzyıllar boyu.

On iki yaşındaydım burdan ayrıldığımızda. Kardeşlerimden en büyüğü Çanakkale'de yaralanıp gelmiş, bir daha dönmemiştir. Yaş bakımından ondan sonra gelen ablam Kastamonu'ya gelin gitmişti. Benden altı yedi yaş büyük olan ikinci ağabeyim kentin telgrafhanesinde manüpleyi öğrenince Samsun'a «muhabere memuru» olarak atanmıştı. Ölenleri çıkarırsak yedi kardeşten en küçüğü olan ben kalmıştım, baba ocağında. İlkokulun beşinci

Parmağımın doğrultusuna gözlerini dikmiş olan Kemal'e:

«Yarın çıkacağım Belediye Başkanına.» dedim, «Sayın Başkan, diyeceğim. O tuz mağazasının arkasından üç arşinlik toprak istiyorum. İster sağlığında ver, ister öldükten sonra beni yatır. Zincirlikuyu mezarlığı için arkadaşlarımı yormaya hiç yüzüm yok. Son günlerde o kadar yoruldular ki.»

Kemal biraz da rakının tadını çıkarmak için:«Ya kalkıp buralara kadar gelirlerse seni gömmek için?» dedi gülerek.

«Gelemezler... Gömüldükten çok sonra yayınlatacağım ölüm duyurumu.»

«Ne yaparsan yap Hoca, onları, mezarının başına gelmekten alıkoyamazsın! Ölümünün, ikinci yıldönümünde Cide'de öyle bir tören yaparlar ki senin için, Cideliler şaşır kalırlar.»

«Yapabilirler, buna karışmam! Ben törensel gömüden kaçıyorum buralara. Turistik bir gezi olur, ikinci ölüm yılımda yapılan tören.»

«Daha çok yazınsa!..»

Kemal, tuz mağazasının çok yukarılarından, karanlıklara doğru atılan ışıktan lastik topu gösteriyordu. Top iki kez havaya atılıyor, sonra görünmez ellerle yakalanıyor, bir süre sonra yeniden fırlatılıyordu havaya sanki.

«Nedir bu?» dedi, «Uçak mı yoksa?»

«Uçak aynı yerde durmayacağına göre... Olsa olsa deniz feneri...»

Orta Anadolu'da doğup büyüyen Kemal için deniz feneri daha da akıl dışı bir kavramdı duran uçağa bakarak.

Çocukluğumda Köpekburnu dediğimiz şu dik kayalıkların üzerinde böyle bir deniz feneri yoktu. Anılarıma saygısızlık gibi geldi bu durup durup havaya fırlatılan ışıktan toplar. Gemiciler için büyük bir anlam taşıyan bu ışıklar sadece havaya atılan iki lastik toptu bence. Onlar için yararlı olan, kuşkusuz benim için de yararlı olmalıydı. Tutucuların yenilik karşısında direnmelerinin nedeni, her zaman sınıfsal çıkarlara dayanmıyordu demek. Biraz da duygusallık giriyordu işte böyle araya. İstiyordum ki Cide'de her şey çocukluğumdaki gibi kalsın, tek çivi çakılmasın, yerinden

sınıfından nakil kâğıdı bile almayı düşünmeden, işte şu kıyıda binmiştik sandala. Yelken, kürek İnebolu'ya gitmiş, oradan büyük bir vapura binerek Samsun'a geçmiştik. Babamı Terme'ye vermişlerdi «İnhisar memuru» olarak. Yazı Samsun'da ağabeyimin yanında geçirmiştik annemle. Okullar açılırken bir yaylı ile geçmiştik Terme'ye.

Şu kıyılardan on tonu bulmayan sandalımıza, kilimlere sarılmış yataklarımız yüklenirken kalabalığın arasında akli karalı tüyle-riyle yaşlı kedimi de görmüştüm. Emektar kedimiz anlamıştı Cide'yle birlikte kendisini de bırakıp gideceğimizi. Bir kez bile miyavlamadan buğulu gözlerle bize bakıyordu. Belki de sandala binme sırasının kendisine gelmesini bekliyordu. Bizim bölünmez bir parçamız olduğuna inanıyordu henüz. Kendimi bildim bileli tek arkadaşımды benim. Çok daha önceleri beşiğe birlikte belenmemiz için ağlar, direnirmişim. Sonraları birlikte yer, içer, birlikte koşar oynardık. Kendimi bildim bileli bu böyle sürüp gitmişti. Evin çevresinde birlikte dolaşır, kuş avlardık. Çok becerikliydi bu işte doğrusu. Otların, yaprakların arasına akıllıca saklanır, tam zamanında atları avının üzerine. Tuttuğu kuşu yemez, bana getirirdi oynamamız için. Çalıkların serçelerden çok severdi nedense... Biraz daha küçük, biraz daha sığana benzediklerinden olacak... Belki oynak, civelek olduklarından, avlanması beceri istediğinden seçiyordu onları. Adını «Süleyman Efe» koymuştum. Demek bir efe yanı vardı kedimin. Ama bütün efeliğine, becerisine, ortaklaşa anılarımıza bakmadan bırakıp gidiyordum işte.

Kalabalıktan ayrılıp yanına sokulmuştum. Başından kuyruğuna doğru okşamışım son kez. «Hoşçakal!» demek istemiştim, Süleyman Efe'ye. Soğuk bakışlarla beni süzüyor, her zamanki sıcak horultusunu esirgiyordu benden. Biliyordu artık burada bırakılacağını. Eğer götürülseydi, ön ayaklarından tutulur, kucağa alınmaz mıydı? Tam on üç yıl insan içinde yaşamıştı. On üç yıl, on üç yaş demektir, kediler için, emeklilik yaşı, geçkin bir yaştı bu. Genç olsa belki kucaklanıp götürülürdü birlikte.

Ayrılrken eğilip öpmüştüm tam iki kulağının arasındaki ak tüylerden. Gözlerim sulanmıştı, biliyordum. Babamın kolcularından biri beni kucağına alıp attı sandala, ayaklarım ıslanmasın diye. Sandalcılar başa geçip çapanın zincirine asılıyorlardı. Çırpıntıdaki sandal, onlar asıldıkça, kıydan uzaklaşıyordu. Komşular, arkadaşlar, amcalar, ağabeyler gittikçe ufalıyordu kıyıda. Annemin arkadaşları daha da gerilerde kalmışlar, hemen hemen silinmişlerdi. Sarı yazmalar, kara çarşaf lar leke leke erimişlerdi ışıkların altında. Süleyman Efe olduğu yerde akli karalı ufacak bir noktaydı artık. Çok geçmeden o da silinip gitti gün ışığında.

Sandalcılar yelken basarken kıyıda ne varsa hepsi birbirine karışmıştı. Unutulmaması gerekenler bile geride kalmışlardı işte. Ben Süleyman Efe'yi düşünüyordum. Diressem alabilirdim kucağıma. Hiç olmazsa İnebolu'ya kadar götürürdüm. Peki sonra?.. Er geç bırakacaktım gene kıyıda, kumların üstünde. Ha ilk kıyıda bırakmışım, ha son kıyıda.

Onun gibi daha neler bırakmamıştım ki Cide'de. Kırk elli kiloluk tuz çuvalını yalından eve kadar bindirip taşıdığım dört tekerlekli arabamı bırakmıştım, Tenekecinin Sabri'ye. İhlamur kütüğünden oyulmuş kocaman sandalımı Hacı Rasim'in Ahmet'e vermiştim, kürekleri, felekleri, yelkenleriyle birlikte... Daha önemlisi on iki yıl geceli gündüzlü arkadaşlık ettiğim Süleyman Efe'yi bırakmıştım kıyıda... İlk önemli, anlamlı bırakışım bu benim. Gerisi gelecekti kuşkusuz. Hep bırakacak, durmadan bırakacaktım geride, bana yakın ne varsa, canlı cansız, yararlı yararsız, kendi gelmiş, emekle kazanılmış, ne varsa isteyerek, istemeyerek, boyuna bırakacaktım. Yerine göre insanları, yerine göre değer verdiğim şeyleri, ne varsa, yazı masamı, radyomu, pikabımı, yurtdışından aldığım, getirttiğim plaklarımı, kitaplarımı, başlanıp bitirilmemiş yazılarımı, oturduğum kira evlerini, içtiğim lokantaları, hep bırakacaktım. Okuduğum, okuttuğum okulları, değişen öğrencilerini, ya bırakacak ya bıraktırlıcaaktım. En acıklısı çok sevdiklerimi, yakınlarımı, kardeşlerimi, çocuklarımı, torunlarımı, onların da yakınlarını...

Gene öyle olmuştu, neyim varsa geride bırakarak gelmiştim bu doğduğum memlekete. Bir büyücek bavul, bir çantayla inmiştim memleketimin bu oteline. Kıyısında en sevdiğim yarattığı «Süleyman Efe»yi bırakıp gittiğim bu güzel kıyı kentine dönmüştüm işte. Ondan daha yaşlı, ondan daha yorgun, daha kimsesiz... Gene de ondan daha yaşama bağlı, çok daha umutlu.

Buraya niçin mi geldim? İnsandan, toplumdaki yıldırım, korktuğum, kaçtığım için değil. Tükendiğime inandığım için hiç değil. Belki de yeniden başlamak, yeniden doğup, yaşamak, büyüyüp yaşlanmak için... Gerilere doğru daha bilinçli bakıp tadını çıkarabilmek için...

Özbekistan'ın Taşkent'inde iki dili de aynı güçle yazabildiğini söylediği zaman, Aytmatof'a Asyalı, Afrikalı yazarlar çullanmışlardı. İnsan yalnız anadiliyle düşünür, anadiliyle yazarsa başarılı olur demişlerdi. İki dille eşit olarak başarıya erişilmenin olanaksız olduğunu söyleyenler bile çıkmıştı. Hak veriyorum onlara bugün. Daha da ileri giderek şunları da eklemek istiyorum, bu savunuya. Yalnız anadilini değil, çocukluğu belli bir yurt kesiminde oluşturmadan gezginci bir yaşayış sürdüren yazarın dili ile birlikte toplumsal oluşumu da yarım kalır. İlk izlenimlerim, doğa, toplum ilişkilerim, insan sevgim burada çimlenip burada uç verdi. Halkı, köylüyü, kıtı kıtına yaşayan insanları burada tanıdım. Çocukluğumun öyle duyarlı yılları oldu ki onlara uymak için gününe göre ayağımdan pabuçlarımı çıkarıp yalınayak gezdim. Gününe göre, özentide olsa, okul arkadaşlarımın çoğunluğuna uyararak çank geçirdim ayaklarıma. Hâlâ köylü kadınlarının hâlâ bu gün bile üstlerinden atmadıkları sarı yazmayı, önlüğü, kırmızı paçalığı giydiririm, gözümün önüne getirdiğim tüm köylü kadınlarına... Belleğim onların ayrıntılarıyla dolu, imgelemim, onların görünüşleriyle beslenip gelişir.

Bir gelin olma günü onları sarı yazmalarının, yollu yollu, allı, morlu önlüklerinin, kırmızı paçalıklı şalvarların içinde göremesem, çok şeyler kopar gider içimden. İsterim İstanbul'lara, Almanya'lara da gitseler sandıklarından, bavullarından beğenile-

rin, en incesiyle biçimlenmiş bu giysiler eksik olmasın. Hiç olmazsa, nereye giderlerse gitsinler, şimdi yaptıkları gibi dönerken bir kenarda giyinip köylerine öyle dönsünler.

Kemal garsonu çağırdı:

«Arkadaşım!» dedi, «Balıklardan ne var? Varsa bize uskumru ızgara yaptırabilir misin?»

Garson boynunu büktü:

«Beyefendi!» dedi, « Bugün balık gelmedi.»

«Nerden geliyor balık buraya?» diye garsonu suçlarcasına sordu.

«Arada bir Kurucaşile'den gelir.»

«Peki, burda neden tutmazlar?»

Boynunu bu kez de öbür yana büktü garson:

«Tutarlar tutmasına da... Her zaman çıkmazlar balığa, bizim Cideliler.»

Neden mi çıkmazlar? Biliyorum ben neden çıkmadıklarını. Balığı, balıkçılar tutar ancak. İstanbul'daki gibi daire dönüşü, aylıklar, akşamcılar, meraklı kişiler, geçimine üç beş kuruş katkıda bulunmak isteyenler değil. Cide'de balık tutmak isteyenler için dubalar, rıhtım kıyıları, boğaz kayıkları, Marmara sandalları, kotralar, motorler yoktur. Balıkçiyim diye ortaya çıkacak olan adamın, önce bir sandalı olacak. Eğer palamuta çıkacaksa, çift alabanası, motoru olacak. Hadi oldu diyelim, açıklarda balığı çevirmeye çalışırken, ağını, çaparisini atarken havaya yakalandı mı, nereye kaçacak? Gideros'a mı? Kime satacak Gideros'ta balığı? Nerde saklayacak, nasıl getirecek, kalabalık kentlere nasıl yollayacak?.. Balığın en işe yarayanı, yazın değil, kışın tutulur. Limansız, rıhtımsız, mendireksiz olan Cideli, niçin balıkçılığa özensin?

Cideli hiçbir zaman bu Karadeniz'e ısınmamıştır. Bütün kötülükler hep denizden gelmiştir ona. Bu yüzden deniz kıyısına Cideli, köy bile kurmak istememiştir. Cide köyleri hep içertek, hep yamaçlarda... Yalnız görünümüyle yetinmiş denizin, nimetlerinden kaçmakta yarar görmüş.

Duyardım çocukluğumda, Köseli altına çeteler çıkmış, Aydos'u, Güble'yi, Fakaz'ı çeteler basmış. Nesi varsa almış götürmüş köylünün. Bu yalnız seferberlikte, Kurtuluş Savaşı sıralarında mı böyleymiş? Pontuslular, Romalılar, Bizanslılar zamanında, daha da eski çağlarda hep böyle olmuş. Gemilerden çıkmışlar, en azdan su bulmak, et, ekmek aramak için karaya çıkmışlar. Et için, ekmek için kıyı halkını zorlamışlar. Boğaz'dan, Samsun'a, Trabzon'a uzayan baharat yolu üzerindeymiş buralar... Kaleler yapılmış, kuleler dikilmiş, duvarlar çekilmiş, toprak yerleştirilmiş akınları durdurabilmek, baskınları önleyebilmek için... Cenevizliler'den kalma top hâlâ duruyor kıyılarda, bir kayanın üstünde.

Bolca bir omlet yaptırıp getirmesini söylüyor garsona bizim Kemal. Yerli peynir koysun içine, keçi peyniri... Bol maydanozlu olsun. Tereyağında pişirsinler... Sonra diricelerinden domates, sivri biber...

Söyledikleri hemen geliyor. Önce mis gibi bir koku yayılıyor, maydanozla karışık, tereyağı kokusu... Belli ki bu yağ sarı, inek yağıdır. Önümüze geniş bir tabakta oturttukları omletin rengine bakıyorum, uçuk sarı değil, peynirin bile sarartmadığı koyu pembe bir renk... Bahçelerde börtü böceklerle beslenen başıboş tavukların gerçek yumurtası. Bu koyuluk içinde maydanozun yeşilliği bile çiğ kalmıyor. Sonra ikinci bir tabakta dilim dilim kesilmiş domatesler... Omleti bölüşüyoruz. İlk lokmayı ağzına atan Kemal:

«Çok güzel!» diyor, «Adamın ağzında eriyor.»

Sonra çatalını birkaç dilim domatese geçirip atıyor ağzına:

«Bu mevsimde böyle lezzetli domatese az rastlanır.» diyor.

«Şaşılacak şey!»

Dayanamıyor, diyor bardağını:

«Haydi Abi!» diyor, «Cide'nizin geleceğine!»

Bu gelecek sözü, bende tam tersine, geçmiş günleri anımsatıyor. Ta seferberlik günlerini... Bu memleket halkının çektiklerini kimse çekmemiştir, diyorum içimden, çoktan hak etmiştir

insanca yaşamayı. Yakın köylerden gelen okul arkadaşlarıma şımarık memur çocukları, «iğneli» derlerdi. Onlar böyle takıldıkça, iğneli fıçıya atılan körpe çocuklar gelirdi gözümün önüne. Hani devlerin, kanını içerek işkence ettiği çocuklar... Sonradan öğrendim ki fıçı mıçı yokmuş ortada. Frengili diye aşağılamak isterlermiş onları, ailece frengi iğnesi yediklerini açığa vurmamak isterlermiş. Yani iki yanlı iğneleme! Köyce, frengi tedavisi gören kesimler olduğunu çok sonraları öğrenmiştim. Neden övünmeye-
lim bugün? Ne o frengili köyler kaldı şimdi, ne o sıtmalı, veremli mahalleler... Büsbütün kökü kazındı mı? Kazınmadıysa da toplum hastalığı olmaktan çoktan çıktı...

Kocaları, Yemen'lerde, Trablus'larda, Balkan'larda savaşa dursun, Cideli kadın sarı yazması başında, elinde yoğurt bakracı, arkasında beş on dal odun, yaz kış yalınayak pazara gelirdi. Sattığı yoğurdun bulaşığını şadırvanın akarında çalkalar yazmasının ucuyla, peştemalinin eteğiyle kurular, bakkaldan tuz doldurup köyüne dönerdi.

Seferberlikte, Kurtuluş Savaşı'nda tuzu da bulamaz olmuştu. Deniz suyuyla doldurulan yayıklar köye getirilir, leğenlere, teknelere boşaltılır, güneşe bırakılırdı. Foça'da, Çamaltı'ndaki tuzlarda başka türlü mü üretilirdi sanki... Şekerin yerini elma pekmezi tutmuştu. Elması olmayanlar için geniş billedin (kocayemiş) ormanları vardı. En olgunları toplanır, kaynatılırdı. Odun boldu nasıl olsa. Erkeksiz köylerde odunu da kadınlar çekecekti ister istemez. Eğer kürüz diplerine sinen eşkiyalardan, asker kaçacağından baş alabilirlerse... Köyde kalması gereken yaşlılar, sakatlar, din adamları, birkaç karı alacaklardı, en işe yarayanlarını kentlere hizmetçiliğe gönderebilmek için. Yaşlanınca nasıl olsa döneceklerdi Cide'ye. Hem de sarı yazmalarını örterek, kırmızı paçalıklarını çekerek, allı morlu önlüklerini kuşanarak... Karaya ayak basmadan, taaa vapurun ambarında değişeceklerdi üstlerini. Maçka'da, Şişli'de, Fatih'te, Aksaray'da giyilen hizmetçilik giysileri bohçalanıp tahta bavullara yerleştirilecek, ceviz sandığa tepilecekti. Tanrı bir daha onlara iş düşürmesindi. Erkeği vakitsiz ölür-

se yeniden sandıktan sepetten çıkarılacaktı bu giysiler... Tophane rıhtımına çıkarken bir kenarda değıştirilecekti. Sarı yazma dūrūlūp katlanacak, önlük belden sıyrılacak, paçalık ayaktan çekilecekti. Taaa Cide'ye dönene kadar yatacaktı tahta bavulda. Parklarda, çocuk bahçelerinde haftanın belli günlerinde hemşerilerle buluşulacak, memleketten haber alınacaktı. Bu haberlerin içinde maksatlıları, sırf merak uyandırmak için uydurulanlar, abartılanları da olacaktı çoğunlukla. Gurbet sayılırdı bu koca kent. Dört başı bayındır olsa da yabancı memleketti. Ne varsa hemşerilerde vardı, haberin iyisini de, kötüsünü de içaçanını, düşündürenini de onlar verirdi. Kesede, çıkında üç beş kuruşun olmalıydı. Ölümü vardı, doğumu vardı, haberi alır almaz hanımefendiden izin alıp on günlüğüne, on beş günlüğüne köye gidebilmeliydi. Bir kutu Hacibekir şekeri almadan da yola çıkılmazdı ya! İncik, boncuk, sürme alılık... Hiç mi dayı kızı, teyze torunu yoktu köyde? İçerlek yerlerin erkeği gurbetçiydi, Cide'ninse kızı kadını gurbetçi... Bu çile ne zaman bir sona erecekti? Şu yollar yapılmalı, şu limanın temeli atılmalıydı da Cideli kızı, kadını, delikanlısı, yaşlısıyla memleketine konuk gelen gezgincilere hizmet etmeliydi, kendi toprağında, kendi hesabına... Biraz da başkaları, buraya gelenler gurbetçi olmalıydılar. Nesi eksikti şu memleketin, konuk ağırlamak, yabancı barındırmak için?

Kemal birden kalkıp yeniden oturmuştu:

«Hoca!» dedi, «Erkenden çıkmalıyım yola. Gündüz gözüyle Ankara'da olmalıyım. Eğer gelirken olduğu gibi dönerken de yolu asfaltlayacaklarsa zor varırım beş saatte Amasra'ya!..»

«Hiç merak etme!» dedim, «Asfaltladıkları yere ince taş dökmüşlerdir, biz geçtikten sonra.»

On beş kilometrelik yolu vıcık vıcık asfaltlamışlar, bir karış kuru yer bırakmamışlardı yol kıyılarında. Karşıdan gelen Almanya plakalı bir arabanın frenleri tutmamış, uçurumdan aşağı yuvarlanmıştı. Biz gelirken içinden yaralıları çıkarıyorlardı.

«Bana müsaade!» dedi Kemal, «Şu son kadehi de mutlu olman dileğiyle içiyorum Hoca, burada kaldığın sürece!»

Bardakları kaldırdık. Ağzımı kâğıt peçeteyle kurularken:
«Kahve içmeden mi yatacaksın?» dedim.

«Sen kahveni iç!» dedi, «Ben hemen yatacağım, yorgunum. İstanbul'dan beri altı yüz kilometreye yakın yol geldik, soluk almadan. Haydi iyi geceler!»

«İyi geceler Kemalciğim! Gerçekten çok yordum seni, sana ne kadar teşekkür etsem az!»

«İyisi mi, hiç etme,» dedi gülerek, «Seni sırtımda taşısam ödeyemem hakkını!»

Yorgunluktan ayakları birbirine dolaşıyordu.

«Seni kaçta uyandırayım?» diye seslendim arkasından.

«Beşte uyanmaya çalışacağım, sen hiç zahmet etme!»

«Beni görmeden gidecek değilsin ya! Beşte hazırım!»

Kemal'i 1957 başlarında tanımıştım, Demokrat Parti'nin salтанatlı yıllarında... İktidardan yana olmayan aydınların ezildiği, işsiz bırakıldığı, o baskı döneminde... Amerikan yönetmenlerinin, askerlerinin, politikacılarının, barış gönüllülerinin bütün güçleriyle yurdumuza çöreklediği yıllarda... Bir Köy Enstitüsü'nün henüz üçüncü sınıfında uyanıklığı yüzünden bir kışkırtmaya kurban gitmişti. İşin içine öğretmenlerinin de parmağı girince bu kışkırtma büyük bir olaya dönüşmüştü. Karakol, Kemal'i yakalamak zorunda kalınca gerici arkadaşları bununla yetinmemişler, jandarmasının elinden alıp linç etmek istemişlerdi. Öldürülmesi işten bile değilken bir jandarma erinin atılan taşları göğüslemesiyle ölümden zor kurtulmuştu. Kanlar içinde canını kurtarmıştı ama, cezaevinde bir yıl mahpus yatmaktan kurtulamamıştı.

Çıktığında ne öğrencilik kalmıştı, ne de okuma yazma olanakları, Adana'da bir süre bulaşıkçılık, şurda burda çıraklık, bürolarda ayakçılık yaptıktan sonra askere çağırılmış, sürgün alaylarında askerliğini bitirdikten sonra İstanbul'da bir gecekonduya yerleşmişti.

Sürgün alayında tanıştığı Teoman'ın aracılığı ile bulmuştu beni. O günlerde benim durumum da, Teoman'la Kemal'in durumundan pek de değişik değildi. Halûk Yetiş'in beni Bâbali'nin

tanınmış patronlarından Halil Lütfü Dördüncü'ye tanıtmasıyla Tan Basımevi'ne kapağı atmıştım. Her türlü işinde çalışmıştım Halil Lütfü'nün. Vergilerini yatırmış, gümrük, banka işlerine koşmuş, alacaklarını toplamış, bürosunda ufak tefek işlerini görmüştüm. Beni bir dakika boş bırakmamak için akla gelmedik işler yaratırdı bütün gün. Kurşunkalemlerini bile bana açtırırdı. Bu kalemleri açmak öyle kolay işlerden değildi. Pintiliği yüzünden kalemleri, dibine kadar kullanır, tutulamayacak hale gelince de ağaçtan tepelikler takar, gene de atmaya kıyamazdı. Gelen paketlerin iplerini çözmek, düğümlerini açıp yumak yapmak da görevlerim arasındaydı.

Bir gün gazetesini yeniden çıkarmıştı da, bütün bu ıvır zıvır işlerden kurtulmuşum. Yayınladığı gazetenin ayak işleriyle birlikte «tashih» işlerini de bana yüklemişti. Bir bakıma baş düzeltmedim. Yanıma yardımcı olarak birkaç kişiyi alabilirdim, tek kişiyle düzeltme olmazdı. Geleneklere göre biri okuyup biri dinleyecekti. İşler akşamın yedisinde, sekizinde başlar, sabahın dördüne, beşine kadar sürerdi. Rötatif dönse bile iş bitmez, gününe göre kalıp değiştirilip önemli haberlerin eklendiği de olurdu.

Bütün bu ağır işlerin karşılığı olarak altı yüz lira ayırmıştı Halil Lütfü Dördüncü... İkişer kişi çalışıldığına göre, kişi başına on lira düşüyordu, ay otuz çekerse... Ay otuz bir çekt mi ben cebimden yirmi lira ekliyordum, hesap karışmasın diye!

Yanıma hep feleğin kahrına uğramış arkadaşları seçiyordum. Okuldan solcudur diye atılmış, üniversiteden tutuklandığı için kovulmuş, öğretmenlikten iktidarı tutmadığı için uzaklaştırılmış ne kadar aydın kişi varsa benim düzeltmen kadromda çalışabiliirdi.

İlhan Selçuk, paralı bir arkadaşıyla ortak günlük bir spor gazetesi çıkarınca, gazetesinin düzeltme işlerini bana vermişti. İlk tashih ekibinde en azdan on, on beş arkadaş çalıştırıyor, her gece nöbet cetvelleri düzenliyor, kimin paraya daha çok gereksinmesi varsa kendi anlayışına göre ona geceleri iş veriyordum. Orhan Kemal bile 1957 yılını 1958 yılına bağlayan yılbaşı gecesi